

Засновник: Національний авіаційний університет
Зареєстровано Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 17079-5849 ПР від 14 жовтня 2010 р.

Постановою президії ВАК України від 10 листопада 2010 р. № 1-05/7 журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук в галузі технічних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: О.Г. Корченко

Заступники головного редактора: М.Є. Шелест, О.К. Юдін

Відповідальний секретар: Є.В. Паціра

Члени редакційної колегії: О.І. Давлет'янц, В.Б. Дудикевич, І.А. Жуков, В.О. Ігнатов, В.П. Квасніков, Г.Ф. Конахович, Г.В. Кузнєцов, Ю.В. Куц, О.Є. Литвиненко, О.С. Петров, І.Г. Прокопенко, С.Ф. Філоненко, В.О. Хорошко, Л.М. Щербак

Комп'ютерна верстка: С.В. Казмірчук, С.О. Гнатюк

Дизайн обкладинки: К.П. Ануфрієнко

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ

№ 2(51) 2011 р.

Журнал
Засновано у 1999 році
Виходить чотири рази на рік

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол № 6 від 21 червня 2011 р.)*

Редакційна колегія не несе відповідальності за зміст реклами, не веде листування з читачами, не повертає та не рецензує рукописи. Редакційна колегія не повідомляє мотивації відмови публікації статті та залишає за собою право не повертати рукопис. Думка авторів публікації може не збігатися з думкою редколегії. Редакційна колегія залишає за собою право скорочувати та редагувати матеріали рукопису.

Адреса редакційної колегії: 03680, м. Київ, проспект Космонавта Комарова, 1, НАУ, корпус 11, кім. 424, тел. 406-76-42.

ЗМІСТ

<i>Хорошко В.А., Цопа А.И., Шокало В.М.</i> Оценка защищенности цифровых систем передачи информации с отводным каналом.....	5
<i>Павлов І.М., Бірюков В.О.</i> Формалізація проектних показників якості захисту інформації комплексної системи захисту інформації.....	15
<i>Демчишин М.В.,</i> Геометрична інтерпретація оптимізації розподілу ресурсів між об'єктами захисту інформації.....	21
<i>Мамарєв В.М.</i> Аналіз сучасних методів виявлення атак на ресурси інформаційно-телекомунікаційних систем.....	28
<i>Блавацкая Н.Н.</i> Алгоритмы вторичного сжатия речевых сигналов.....	35
<i>Скачек Л.М.</i> Методика оцінки інформаційних ризиків підприємства.....	39
<i>Єжова Л.Ф.</i> «14Р» інформаційної безпеки: побудова моделі інформаційної безпеки із використанням маркетингового інструментарію.....	47
<i>Капустян М.В., Хорошко В.А.</i> Математическая модель контроля качества функционирования систем защиты информации.....	51
<i>Коломьцев М.В., Носок С.А.</i> Аутентификация в web-приложениях.....	56
<i>Корченко О.Г., Васіліу Є.В., Гнатюк С.О., Кінзерявий В.М.</i> Імітаційне моделювання роботи системи квантового прямого безпечного зв'язку із застосуванням завадостійких кодів для кутритів.....	61
<i>Архипов А.Е.</i> Применение экономико-мотивационных соотношений для оценивания вероятностных параметров информационных рисков.....	69
<i>Журиленко Б.Є., Дубовий Є.О.</i> Диференційний підсилювач електричного сигналу на частотах мовного діапазону для виявлення акустоелектричних перетворювачів.....	76
<i>Конахович Г.Ф., Шевченко О.В, Кінзерявий В.Н., Хохлячова Ю.Є.</i> Сучасні методи квантової стеганографії.....	82

<i>Луцкий М.Г., Иванченко Е.В., Казмирчук С.В.</i> Базовые понятия управления риском в сфере информационной безопасности.....	86
<i>Луценко В.М., Якименко О.М.</i> Дослідження методів захисту локальних джерел побічних випромінювань персональних комп'ютерів при створенні КСЗІ	95
<i>Кулаков Ю.О., Лукашенко В.В., Левчук А.В.</i> Безопасная многопутевая маршрутизация в беспроводных сетях большой размерности.....	99
<i>Бойченко О.В.</i> Оцінка якості та оптимізація функціонування інформаційних систем.....	105
<i>Готенко А.В., Куц Ю.В., Монченко Е.В.</i> Метод скрытой передачи данных в компьютеризированных информационно-измерительных системах.....	107
<i>Бабенко Т.В., Третьак О.М., Мещеряков Л.Л., Кручинін О.В.</i> Обработка персональных данных в условиях деятельности вышних учебных заведений.....	112
<i>Луцький М.Г., Корченко О.Г., Горницька Д.А., Ярмошевич І.М.</i> Модель оцінки якості експерта для підвищення об'єктивності експертиз у сфері інформаційної безпеки	115
<i>Горбенко І.Д., Иванченко Є.В., Карпенко С.В., Гнатюк С.О.</i> Методи перехоплення інформації у системах квантової криптографії	121
<i>Корченко О.Г., Захарова М.В., Хропата І.В.</i> Програмна модель процесу вибору ефективних механізмів захисту інформаційних ресурсів.....	129
Відомості про авторів.....	135
Анотації.....	137

$$P_{\text{нао}} = \frac{n^2(n^{-1} + w^{-1})}{(v + n)},$$

де n^{-1} - середній час напрацювання програмно-технічних засобів на відмову; w^{-1} - середній час відновлення програмно-технічних засобів; v^{-1} - середній час виконання відповідного функціонального завдання.

Таким образом, проведено аналіз математичних моделей оцінки надійності та функціонування інформаційних систем у реальному часі, з урахуванням впливу найбільш вірогідних зовнішніх та внутрішніх чинників, що знижують ефективність застосування автоматизованих систем управління цілому.

Запропоновано застосування трьохрівневого алгоритму опису моделі надання інформації в умовах ненадійності програмно-апаратних засобів.

Література

1. Євтушок В.П. Організація інформаційного забезпечення збору, аналізу та оцінки оперативних відомостей / В.П. Євтушок // Шляхи вдосконалення ОРД правоохоронних органів. – Додаток №1 до вісника ЛВС, 2003. - №3. – С. 17-29.
2. Бойченко О.В. Організаційно-правові та програмно-технічні проблеми захисту інформації в автоматизованих системах ОВС України / О.В. Бойченко, К.С. Герасименко // Збірник наукових праць «Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності». – Донецьк: Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Є.О. Дідоренка, 2010. – №2. – С. 68-73.
3. Кормен Т. Алгоритмы: построение и анализ: монография / Т. Кормен, Ч. Лейзерсон, Р. Ривест // М.: МЦНТО, 1999 – 206 с.
4. Портнягин Л.С. Математическая теория оптимальных процессов: монография / Л.С. Портнягин, В.Г. Болтянский, В.Г. Гамкелидзе, Е.Ф. Мищенко. - М.: Физматгиз, 1961. – 238 с.

Надійшла: 20.05.2011 р.

Рецензент: д.т.н., проф. Щербак Л.М.

УДК 621.391

Гопиенко А.В., Куц Ю.В., Моиченко Е.В. (НАУ)

МЕТОД СКРЫТОЙ ПЕРЕДАЧИ ДАННЫХ В КОМПЬЮТЕРИЗИРОВАННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-ИЗМЕРИТЕЛЬНЫХ СИСТЕМАХ

Вступление. Информация, циркулирующая в каналах передачи данных информационно-измерительных систем (ИИС), во многих случаях носит конфиденциальный характер и требует принятия специальных мер для сохранения ее целостности, защиты от несанкционированного доступа или сокрытия самого факта ее передачи. Одним из эффективных методов решения этой задачи является метод стеганографии [1]. Этот метод защиты информации предполагает «встраивание» сообщения в поток цифровых данных, как правило имеющих аналоговую природу – речь, аудиозаписи, изображения, видео и т.п. Известны также предложения по встраиванию информации в исполняемые и текстовые файлы программ [1].

Методы стеганографии могут быть эффективно использованы и для передачи ответственной измерительной информации в каналах ИИС в различных областях – навигации, медицине, авиации и т.п. Их применение предполагает внесение незначительных модификаций, соответствующих информационному сообщению, в несущий сигнал-контейнер. Такие модификации должны быть несущественны для интегрального восприятия сигналов значительной длительности и должны восприниматься как естественные искажения и помехи, сопутствующие процессу передачи.

В ИИС в качестве контейнера могут использоваться сигналы вспомогательных служебных сообщений или информационные сигналы других, менее значимых по важности источников информации. В частности, одним из возможных вариантов реализации метода

стеганографії в каналах передачі даних ІИС може бути використання в якості контейнера отрезков гармонічних сигналів. Скрытність передачі досягається скороченням довжини інформаційних сигналів і зменшенням індекса модуляції їх параметрів і характеристик. Локальні модифікації параметрів сигнала-контейнера, викликані інформаційним повідомленням, не можуть бути визначені звичайними амплітудними або фазовими детекторами внаслідок їх інерційності [2].

Цілью статті є розробка методу скрытої передачі даних в комп'ютеризованих системах ІИС на основі використання інформаційних сигналів з локальними незначительними модифікаціями їх фазових характеристик.

Постановка задачі. Сигналом-контейнером для передачі інформаційного повідомлення слугить отрезок гармонічного сигнала виду:

$$u_0(t) = U \sin(2\pi ft), t \in [0, T_H], T_H > 2T, \quad (1)$$

де U, f, T – відповідно амплітуда, частота і період сигнала, t – теперішній час, T_H – інтервал часу, на якому спостерігається сигнал-контейнер.

На інтервалі часу рівном T_c початком в момент $t_H \in [0, T_H]$, фаза сигнала-контейнера модулюється інформаційним повідомленням

$$\varphi(t) = \begin{cases} m \sin 2\pi ft, & m < 1, t \in [t_H, t_H + T), \\ 0, & t \in [t_H, t_H + T), \end{cases} \quad (2)$$

де m – індекс кутової модуляції, $m < 1$.

Необхідно реалізувати процес демодуляції сигнала виду

$$u(t) = U \cos(2\pi ft + \varphi(t)), t \in [0, T_H], \quad (3)$$

знайти оцінку $\tilde{\varphi}(t)$ інформаційного повідомлення і визначити її похибку.

Рішення. Ідея запропонованого методу скрытої передачі даних в каналах ІИС викладена в [3], [4]. Вона ґрунтується на визначенні фазових характеристик сигнала, отриманих з допомогою перетворення Гільберта (ПГ) [5]. Оскільки знайти аналітичне рішення поставленої задачі складно, запропоноване рішення обґрунтовується шляхом комп'ютерного моделювання. Методика рішення поставленої задачі передбачає виконання наступних операцій:

1. Формування сигнала-контейнера (3), що містить інформаційне повідомлення $\varphi(t)$ (2).
2. Визначення гільберт-образу сигнала-контейнера:

$$\hat{u}(t) = H[u(t)], \quad (4)$$

де H – оператор ПГ.

3. Визначення дробної частини фазової характеристики сигнала-контейнера

$$\tilde{\varphi}(t) = \arctg \frac{\hat{u}(t)}{u(t)} + \frac{\pi}{2} [2 - \text{sign} \hat{u}(t)(1 + \text{sign} u(t))], t \in [0, T_H] \quad (5)$$

4. Розгортання фазової характеристики сигнала $u(t)$ на інтервалі його спостереження з метою отримання оцінки розгорнутої фазової характеристики $\tilde{O}(t) = \hat{\phi}(t) + 2\pi(\hat{n}(t))$, де $\hat{n}(t)$ – ступінчаста функція, визначається по скачкам $\tilde{\varphi}(t)$.

5. Оценка информационного сообщения как разности фазовой характеристики сигнала $\hat{O}(t)$ и фазы сигнала-контейнера без информационного сообщения:

$$\tilde{\varphi}(t) = \Phi(t) - 2\pi ft, \quad t \in [0, T_H] \quad (6)$$

6. Определение погрешности оценки $\tilde{\varphi}(t)$:

$$\Delta\varphi(t) = \tilde{\varphi}(t) - \varphi(t). \quad (7)$$

Структура устройства, выполняющего формирование сигнала-контейнера и получение оценки информационного сообщения по предложенной методике, представлена на рис. 1.

На рисунке обозначено: ФС – формирователь сигнала-контейнера, ФФС – формирователь фазы гармонического сигнала, ПГ – преобразователь Гильберта, ВДЧ ФХС – вычислитель дробной части фазовой характеристики сигнала, БР ФХС – блок развертки фазовой характеристики сигнала. Вычитатели Σ , приведенные в структуре, служат для определения оценки информационного сообщения $\tilde{\varphi}(t)$ и ее погрешности $\Delta\varphi(t)$ в соответствии с выражениями (6) и (7).

Рассмотрим моделирование задачи восстановления информационного сообщения вида (1) на следующем примере.

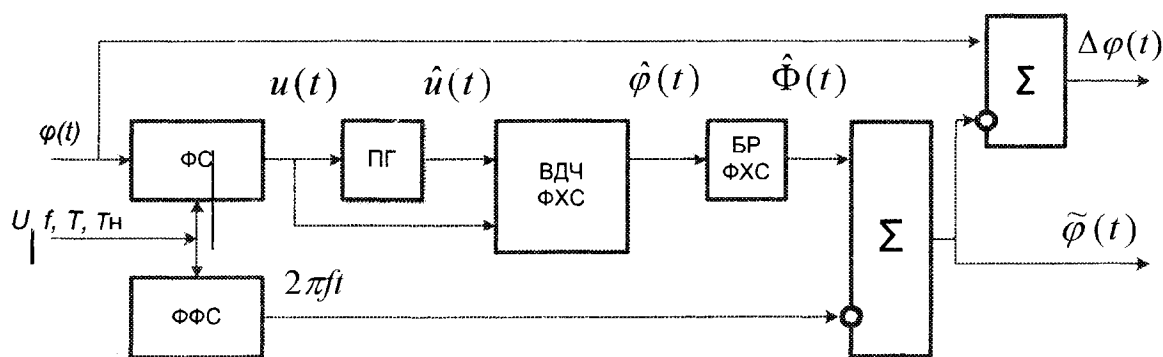

Рис. 1. Структура устройства, реализующего операции формирования сигнала-контейнера и восстановления информационного сообщения

Пример 1. Информационное сообщение (2) и сигнал-контейнер (3) представлены выборочными значениями $\varphi[j]$ и $u[j]$, $j = \overline{1, J}$, $j = [\frac{T_H}{T_d}]$, полученными в результате равномерной дискретизации непрерывных сигналов (2) и (3) с периодом $T_d = 10^{-4}$ с. Были выбраны следующие параметры сигналов: $T = 10^{-2}$ с, $T_H = 9T$, $m = 0,5$ рад, $J = 900$, $t_H = 3T$.

Информационное сообщение (2) и сигнал-контейнер (3) изображены соответственно на рис. 2 а, б (на рис. 2, б) кривыми 1 и 2 обозначены сигнал-контейнер соответственно до и после его модификации).

На рис. 3 изображены информационное сообщение $\varphi(t)$ (кривая 1) и восстановленное сообщение $\tilde{\varphi}(t)$ (кривая 2).

Из рис. 3 видно, что получение информационного сообщения для рассмотренных условий моделирования сопровождается погрешностью, относительное значение которой достигает 60%. В ходе проведенных исследований было установлено, что погрешность $\Delta\varphi(t)$ зависит как от соотношения частот модулирующего сообщения и несущего сигнала, так и от выбора момента времени t_H .

Возникновение этой погрешности можно пояснить следующими соображениями. Представим сигнал (3) в виде суммы синфазной и квадратурной компонент:

$$u(t) = U_0 \sin(2\pi ft + \varphi(t)) = U_0 \sin \varphi(t) \cos(2\pi ft) + U_0 \cos \varphi(t) \sin(2\pi ft) \quad (8)$$

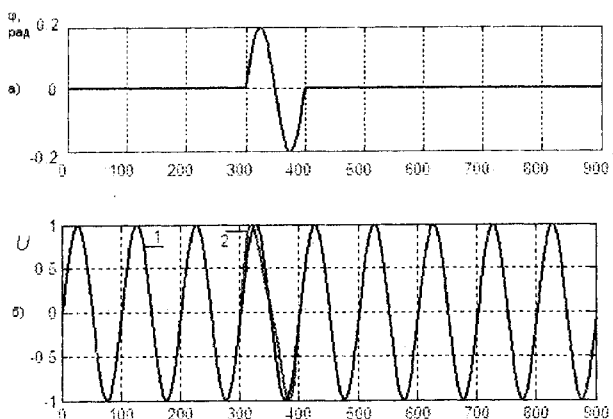

Рис.2. Графики функций $\varphi[j]$ и $u[j]$

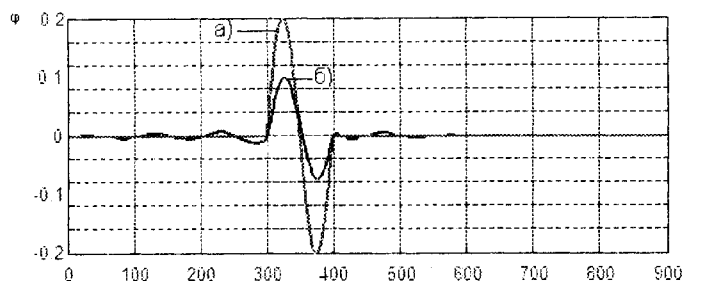

Рис. 3. Графики переданного (кривая 1) и принятого (кривая 2) информационных сообщений

Для входящих в (8) перемножаемых функций $\sin \varphi(t)$ и $\cos 2\pi ft$ не выполняется теорема Бедросиана, которая утверждает, что ПГ произведения двух функций $f(t)$ и $g(t)$ можно представить как:

$$H[f(t)g(t)] = f(t)H[g(t)]$$

только в том случае, если спектры Фурье $F(\omega)$ и $G(\omega)$ этих функций не перекрываются в частотной области, и $F(\omega) < G(\omega)$. Невыполнение условий этой теоремы, по видимому, и приводит к значительным методическим погрешностям определения фазовых и амплитудных характеристик сигнала-контейнера.

Так как амплитудная $u(t)$ и фазовая $\Phi(t)$ характеристики сигнала связаны между собой, то представляется целесообразным попытаться уменьшить погрешность оценки $\tilde{\varphi}(t)$ за счет внесения предискажений в $u(t)$, т.е. определить оценку $\tilde{\varphi}(t)$ не для исходного, а для взвешенного сигнала-контейнера $u(t)y(t)$, где $y(t)$ – некоторая весовая функция, $t \in [0, T_H]$

В качестве такой весовой функции было предложено использовать огибающую сигнала-контейнера вида

$$y(t) = \sqrt{u^2(t) + \tilde{u}^2(t)}.$$

В этом случае процесс определения информационного сообщения осуществляется в два этапа. На первом этапе выполняется ПГ и вычисляется оценка амплитудной характеристики

сигнала-контейнера $y(t)$. На втором этапе определяются оценки фазовой характеристики взвешенного сигнала $u(t)y(t)$ и переданного сообщения.

На рис. 4 показана структура, реализующая последовательность операций при восстановлении сообщения с использованием предложенного метода.

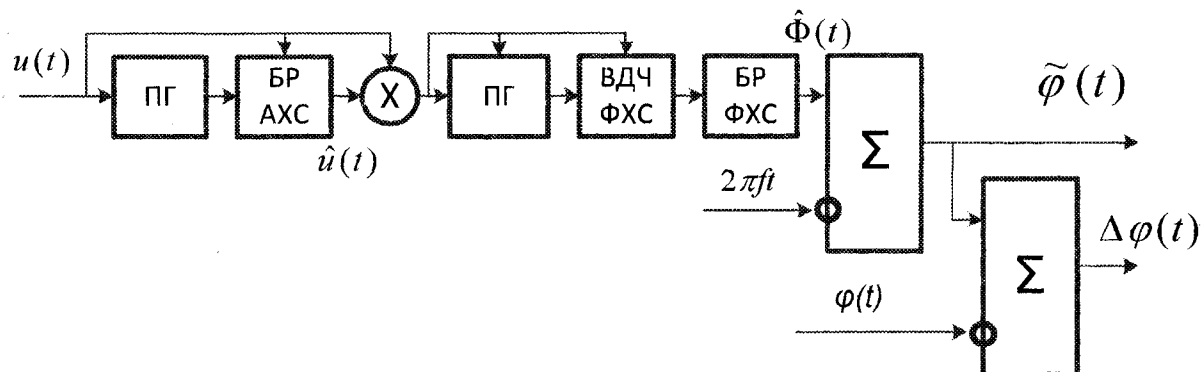

Рис. 4. Структура устройства, реализующего операции восстановления информационного сообщения с использованием предварительной коррекции

На рисунке обозначено: ПГ – преобразователь Гильберта, БР АХС – блок развертки амплитудной характеристики сигнала, ВДЧ ФХС – вычислитель дробной части фазовой характеристики сигнала, БР – блок развертки фазовой характеристики сигнала.

Следующий пример подтверждает эффективность такого приема.

Пример 2. Используя исходные данные примера 1, выполним обработку сигнала по схеме, приведенной на рис. 4.

Результат восстановления информационного сообщения представлен на рис. 5.

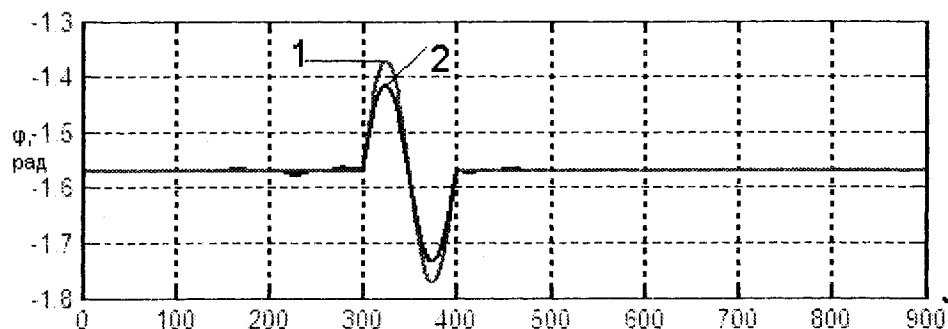

Рис. 5. Графики функций $\varphi[j]$ (кривая 1) и $\tilde{\varphi}[j]$ (кривая 2)

Из анализа кривых на рис. 5 следует, что погрешность восстановления информационного сообщения составляет менее 20%. Проведенные дополнительные исследования показали, что эта погрешность может быть еще уменьшена в несколько раз за счет корректировки весовой функции $y(t)$.

Повышение точности восстановления переданного сообщения расширяет возможности по применению различных способов кодирования передаваемой информации, таких как амплитудная модуляция и манипуляция, относительная и абсолютная фазовая модуляция, частотная модуляция. Дальнейшие исследования данного метода целесообразно провести в направлении повышения его помехоустойчивости.

Выводы. Предложенный метод скрытой передачи информации основан на использовании фазовых характеристик сигналов. Повышение скрытности достигается за счет модуляции параметров сигнала-контейнера на небольших временных интервалах, сравнимых с его периодом. Повышение точности измерения фазовых характеристик достигается путем

дополнительной весовой обработки сигнала-контейнера. В качестве сигнала-контейнера могут быть использованы сигналы вспомогательных служебных сообщений или информационные сигналы второстепенных источников информации. Метод может быть использован для защиты информации в каналах ИИС специального назначения.

Литература

1. Основи комп'ютерної стеганографії/ В.О.Хорошко, О.Д. Азаров, Ю.Є. Шелест та ін. –Вінниця: ВДТУ, 2003. – 143 с.
2. Куц Ю.В., Щербак Л.М. Задачі модуляції сигналів у системах захисту інформації з використанням дискретного перетворення Гільберта / Захист інформації: Сборник научных трудов. – К.: НАУ, 2004. – С.135–144.
3. Патент України на корисну модель №51344 спосіб прихованного передавання інформації. Куц Ю.В., Гопієнко А.В., Монченко О.В. – Опубл. 12.07.2010 бюл. №13, 2010.
4. Куц Ю.В., Щербак А.В., Статистична фазометрія. - Тернопіль: видавництво Тернопільського державного технічного університету імені Івана Пулюя, 2009.-383с.
5. Бендат Дж., Пирсол А. Прикладной анализ случайных данных: Пер. с англ. - М.: Мир, 1989.-540 с.

Надійшла: 19.05.2011 р.

Рецензент: д.т.н., проф. Щербак Л.М.

УДК 004.056

Бабенко Т.В., Третяк О.М., Мещеряков Л.І., Кручинін О.В. (НГУ)

ОБРОБКА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто процес обробки персональних даних у вищих навчальних закладах, виконано аналіз законодавчих актів у сфері захисту інформації та висунуто ряд пропозицій щодо створення необхідних умов для реалізації вимог, зазначених у Законі України «Про захист персональних даних».

Прагнення інтеграції України до Євросоюзу та загальна інформатизація усіх сфер життя нашого суспільства сприяють реформуванню законодавчої бази України та її гармонізації з міжнародними стандартами. Останнім часом в Україні ратифіковано конвенцію Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» [1], прийнято створений на її основі Закон України «Про захист персональних даних» [2], внесено зміни та доповнення до Закону «Про інформацію» [3]. Під впливом нововведень змінюються і технології обробки інформації в освітній сфері, так, зокрема, в 2011 році Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України запровадило експеримент «Електронний вступ» [4]. Його сутність полягає в тому, що абітурієнт зможе заповнювати свої вихідні (анкетні) дані в он-лайн режимі на інтернет-порталі «Єдине освітнє інформаційне вікно України», а вищі навчальні заклади – отримувати електронні заяви та контактувати з вступником засобами електронного зв'язку. З точки зору інформаційної безпеки перехід до електронної реєстрації ставить перед учасниками цього процесу багато питань як організаційного так і програмно-технічного характеру. Зокрема, це стосується обов'язкового впровадження і сертифікації комплексної системи захисту інформації, організації захищеного зберігання, обробки та знищення персональних даних абітурієнтів.

Метою даної статті є аналіз стану та заходів щодо забезпечення захищеності інформації в інформаційно-комунікаційних системах державних вищих навчальних закладів за умови набуття чинності закону «Про захист персональних даних».

Інформаційно-комунікаційна система вищого навчального закладу, як правило, представляє собою складну сукупність підсистем, призначених для автоматизації діяльності окремих адміністративних структур, бази даних яких можуть містити персональні дані.

Певні непорозуміння виникають вже на етапі визначення поняття «персональні дані». Згідно Закону України «Про захист персональних даних» це «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована»